

«Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang»

Ediziu da poesias veglias e novas da Theo Candinas

DA MARTIN CABALZAR

■ Ella Casa editura Samedia ei gest cumpariu in niev cudisch da poesias digl autur sursilvan Theo Candinas. El cuntegn varga 100 poesias veglias e novas en versiun bilingua romontsch/tudestg gruppadas en siat capetels. Il cudisch porta il tetel «Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang». Sco quei che Theo Candinas tradescha eis el adina staus fascinaus dalla poesia. Già sco scolar recitavi el cun deletg Muoth, Tuor e Camathias e pli tard era ils classichers dalla litteratura tudestga, per plascher da ses magisters ed admiraziun dils conscolars. La fascinaziun per rema e ritmus hagi lu era animau da scriber sez poesias e quei gia dil temps ch'el frequentava la scola primara a Surrein. Da quei temps eri ei cunzun remas legras e magari era satiricas davart igl ambient dil vitg e ses habitonts. Sco student publichescha Theo Candinas sias empremas emprovas liricas ella Talina, egl Ischi ed ellas Annalas.

La flomma envidada en giuvens onns ei dapi lu maina sestizzata. Igl onn 1959 edescha Theo Candinas siu emprem cudisched da poesias «Fastitgs e fistatgs» cul qual el s'etablescha spert ella scena litterara romontscha sco liricher innovativ, ton en cuntegn sco en fuorma. 1966 suonda «L'orva» ella Casa editura Fontaniva. Suentent ina interrupziun da passa 30 onns durant la quala Candinas sededichescha cunzun alla prosa (Burnida, Entagls, Historias da Gion Barlac, Historia dil Parler Pign, Tè-Tuà etc.) cumparan «Limeriks da Gion da Farglix» (1997) ed en vegliadetgna avanzada «Raccolta tardiva/Spätlese» (2010) ed usa «Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang» tier la Casa editura Samedia. Ulteriuras poesias ein da catar tschadilà en autras publicaziuns, cunzun el «Calender Romontsch».

Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang

La recenta rischlada da poesias ei gruppada en siat capetels che tradeschan igl artg tematic: Cheu ed oz, esser e pareta, dil cunscient al nuncunscient, denter veta e mort, cuntradas vernaclas ed jastras, midada digl onn e historia e cultura e lungatg. Las translaziuns ein vegnidas procuradas digl autur sez. En singuls cass seigi era la versiun tudestga stada l'originala, sincerescha Candinas.

Sco quei ch'igl autur s'exprima enviers La Quotidiana sesenti el era aunc «en vegliadetgna avanzada» catschus dil basegns da scriber. Quei basegns exprima Theo Candinas era ella poesia «Per miu 85avel anniversari»:

*Jeu vivel aunc
e pos trer flad
per viver.
E per trer flad
stoi jeu gie scriber.
Cal'jeu in di da scriber,
disdesch' il flad
ed jeu stoi
prest murir.*

Scriber ei pia per Theo Candinas in basegns existenzial. E davart sia ispiraziun litterara s'exprima Candinas gest sez ella poesia «Et verbum caro factum est» (il viov ei daventaus carn) suandontamein.

*«Ei tugn'en mei in tun,
in tun melanconia
per daventar canzun,
en mol la melodia.
In viov semarmenescha
el sein bufatg e crescha
anflond meinsvart la via,
nesch'el sco poesia
per dar perdetga viva
dil mund a l'otra riva».*

Theo Candinas. FOTOS MAD

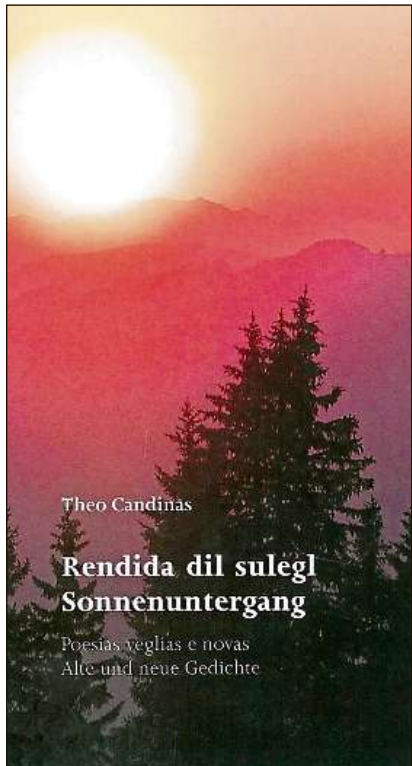
Tenor igl autur han sias poesias nuota basegns d'in proloog ni d'in epilog. Ellas erien en el dapi la naschientscha ed hagen accumpignau el l'entira veta ora, dend perdetga da quei che sa capitar en in tal interval. La poesia «Il sulegl che tramogna» e lu era ina allegoria zuppada ella veta limitada dil carstgaun.

En sias poesias pledescha Theo Candinas adina puspei per dapli curascha civila (Cussegel), animescha da cumbatter indifferenza e malgiustia (Malgiustia), d'esser disfidonts enviers la pareta (Ideas). Magari termaglia Theo Candinas era cul lungatg sco ella poesia «Nuot»:

*Jeu scrivel nuot pli,
daveras pli nuot
cun miu rispli nuot,
fierel naven il rispli
el canaser da pupi
e scriber nuot pli.
Jeu scrivel nuot dil lidi
e da lidimuot
sco er buca dil tali
ni il taliter,
nuot dil prer,
nuot dil militer
ni d'in auter lidimer. etc.*

Magari ein sias poesias era filosoficas, sco tier «Savida»:

*Tgi che sa
ch'el sa
tgei ch'el sa
sa bia.
Tgi che sa
ch'el sa bia
sa pauc.
Tgi che sa nuot*

Il niev cudisch da poesias biling da Theo Candinas porta il tetel «Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang» ed ei cumpariu ella Casa editura Samedia.

*da quei ch'el sa
sa lidimuot.*

Els capetels «Di cunscient al subcunscient» e «Denter veta e mort» s'occupa Theo Candinas cunzun era culla mort, la veta eterna, la reincarnaziun, ils siemis etc., sco per exempel ella poesia «Viseta»:

*Uss eis ella puspei stada cheu
ba dau is e spluntau ualti ferm,
ei denton puspei ida e svanida,
ba schau anavos mei
sco starschus e sepiars,
bunc aunc vengonzs,
danvonz e malmadirs.*

El capitel dallas «Cuntradas vernaclas ed jastras» renda il poet denter auter omagi alla punt dil Rein ed alla Val Sumvitg ch'el vegli «cantar, ludar ed engraziar alla pli biala dil mund entochen che la vusch disdescha e miu maun sa buca pli scriber».

Ni la «Canzun dil Rein» che Theo Candinas ha scret aposta pil 100avel anniversari dil Chor viril Ligia Grischa e ch'ei vegnida cumponida da Peter Appenzeller.

En quella categoria cumportan era «Ils auguris da Pan alla mumma dils Dieus», ni las duas variantas da «La tschutta», igl empos nazional dalla Rumenia.

Sia aveina satirica lai Theo Candinas tonaton aunc sentir ella cantada «Democrazia en harmonia», «Dretg seniester, seniester dretg», «Giubileum romontsch» e «Bilanza 2001».

*Ei vevan clamau la bargada
ad ina solemna raspada
cun biara muneida
e gronda rueida.
Ei fuva ina biala parada
castrad'è manipulada...
Tut era finiu,
filau e cungiun.
...
Ei seigi stau fetg bi
quels che han organisau
han fatg onania
han cuntentau sesez.
Il schinumnu dialog
ei staus in monolog.*

Denton era temas politics han adina puspei muentau il poet Theo Candinas, aschia ella poesia «Dretg seniester, seniester dretg»:

*Ei ei da dretg
ni da seniester.
Seniester ei endretg,
da dretg ei jester.
Seniester ei progress,
da dretg ualvess.
Seniester progressiva,
da dretg conservativ.
Seniester – dretg
e dretg – seniester
ei usa moda
e va en roda
enve enve,
enve envi
tenor il di
mintga vadi
sco quei endretg
sco per schabetg.*

Il cudisch da poesias vegn arrundaus cun ina cuorta biografia digl autur e da siu engaschament cultural. El cuntegn denton era ina biografia che dat ina survesta dalla vasta ovra litterara da Theo Candinas, gruppada els capetels prosa, lirica, drammatica, film, cabaret e didactica ed ina survesta dallas translaziuns e l'enumeraziun dallas distincziuns che Theo Candinas ha retschert per sias ovras litteraras.

Theo Candinas: Rendida dil sulegl – Sonnenuntergang. Samedia 2016. 146 paginas. Prezi 18 francs.

Banca Raiffeisen Cadi siara filialas

■ (anr/hh) Il cussegel d'administraziun dalla Banca Raiffeisen Cadi ha decidu da serrar las filialas dalla banca a Surrein, Sumvitg e Curaglia la fin da zercladur 2016. Sco quei ch'el scriva en ina comunicaziun alla clientella ei il diember da transaziuns al spurtegl sesminuius per varga in tierz da 2009 entochen 2015. La clientella fetschi diever pli e pli d'alternativas independentas dil temps e dil liug. Per quei motiv concentrescha la Banca Raiffeisen Cadi ses survetschs sin las filialas a Mustér, Sedrun e Trun. Era leu ein midadas denton previdas. En quels treis loghens restan las bancas serradas la sonda naven dil fenadur vegnent. Sco quei ch'el cussegel d'administraziun communicchescha caschunan quellas decisiuns mo pintgas midadas persunalas. Ina persuna va en

pensiun en quei temps, duas autras san vegnir occupadas vinavon tier la banca. Per garantir il survetsch da basa ha la clientella la pussevividad da schar tarmetter gratuitamein ils daners a casa cun la posta. Quella purschida seigi secumprovada era en auters loghens. Cun l'administraziun communal a Sumvitg ha la Banca Raiffeisen Cadi anflau ina pussevividad da cooperaziun. Cheu sa vegnir retratg ni pagau en daners. Ina collaboraziun exista egl avegnir era cun las stizuns a Surrein e Curaglia. Era leu sa la clientella retrer daners. Il bancomat a Sumvitg resta vinavon en funcziun. Per puder dar sclariment en detagl orientescha la Banca Raiffeisen Cadi sia clientella a seras d'informaziun a Curaglia, Sumvitg e Surrein. Quellas han liug miez fevrer.

Petiziun da scola en favur dals uffants

■ (rtr) Avant in onn è vegnida transferida la scoletta da Vrin/Lumbrein a Vella. Igl aveva simplamain memia paucs scolarets. Suentent in onn fissi puspe pussaivel dad avrir la scoletta a Lumbrein. Ma stop! Ussa dian ils geniturs dals scolarets che quai na fetschia betg senn. Els veglian che la scoletta restia a Vella. Uschia han els inoltrà ina petiziun nua ch'els pretendan ch'el cussegel da scola haja maun liber da decider sur dal lieu da scola, quai en favur dals uffants. Il contract da fusiun da la Lumnezia, che garantiva ina scola entadim la Val, quel vegniss schlià cun la petiziun. Daco reageschan il geniturs uschia e desistan sin il return da la scoletta a Lumbrein? Quai è fitg simpel. Ad interm ha la vischnanca Lumnezia numnadamain communitgà che la scola primara da Vrin/Lumbrein vegnia serrada, davent da l'onn da scola 2016/2017 van tut ils scolars da la primara a Vella e Cuschnaus a scola. Igl ha simplamain betg avunda sco-

lars. Ed en quel cas dastga la vischnanca serrar quella scola entadim la Val. Alexander Casanova, in dals geniturs che ha inoltrà questa petiziun, manegia che gist quella nova situaziun che la scola primara vegnia serrada haja manà els tar questa idea da laschar ils scolarets a Vella, i na fetschia nagin senn da salvar mo la scoletta a Lumbrein. La decisiun da far questa petiziun saja ina decisiun per ils uffants, manegia Casanova.

En cas che la populaziun lumneziana di gea a quella petiziun munta quai che la scola da la Lumnezia vegn manada en ils dus centers da scola a Vella e Cuschnaus. Plinavant vul in gea dir ch'i na dat suenter naginas restricziuns pli davart da l'organisaziun dal manaschi da scola.

Tenor l'artitgel 63 da la constituziun da la vischnanca Lumnezia è la direcziun e surveglianza da la scola chausa dal cussegel da scola. Sur da quella petiziun votescha la Lumnezia ils 28 da favrer.

SURSELVA

Engaschada Uniun da pelegrins da Lourdes

(anr/gc) Sco quei che Laetitia Cavegn-Kaiser, Glion, presidenta dall'Uniun da Lourdes Surselva, communicchescha ein gia entuorn 1000 persunas s'annunziadas per il pelegrinadi svizzer interdiocesan da quest onn a Lourdes. Quel ha liug dils 8–14 d'avrel. Il tema per 2016 secloma: «Misericordeivels sco il Bab». Accumpignaus vegn il pelegrinadi quella gada dad uestg Vitus Huonder, Cuera.

Tgi che basegna sustegn per saver ir a Lourdes sa sedrizzar tier l'Uniun da Lourdes Surselva. Sch'ei drova vegn ei era organisau in survetsch che vegn per e tuorna culs pelegrins d'uonn. Enstagl dil tren dil di dat ei puspei in tren da notg. Biars van denton cugl aviun. Era el bus da Sep Antoni Casanova, Siat, ha ei aunc plazz libers.

Sco emprem punct dil program d'uonn figurescha la dumengia da malsauns. Quella ha liug ils 6 da mars en baselgia parochiala a Glion.

L'Uniun da pelegrins da Lourdes Surselva ha survegniu in niev logo. El simbolisescha la basilica da Lourdes cun las scalas che van da mintga maun si encunter il sanctuari e l'aua miraculosa da Lourdes che cuora. L'Uniun da Lourdes Surselva ha surpriu il logo dall'Uniun dil pelegrinadi interdiocesan e mess sutvi «Surselva».

FORUM CLAUSTRAL

Persistenza – tgei ei quei?

(anr/gc) Tut che plaيدا oz da «Nachhaltigkeit». Mo tgei ei quei propi? Tenor il Pledari grond munta ei: Cuzzeivel, persistent ed efficac. Pia, zatgei che duess esser da liung cuoz e vitier aunc dad avantatg.

El proxim Forum claustral vegn Hans-Peter Fricker a declarar il plaid «Cuzzeivladad» cugl exempel dil WWF – al qual el ha dau sco president in clar profil – e dalla Fundaziun Max Havelaar. Il referent ei staus pli baul meingestiu dil WWF svizzer ed ha surpriu dacuort – suenter esser ius en pensiun – il presidi dalla Fundaziun Max Havelaar en Svizra. Sia finamira ei ch'in commerci fair daventi ils proxims onns enzatgei che secapescha da sesez era en nossa tiara.

Fricker ha fatg carriera sco docent e commember da diversas instituziuns ed organisaziuns. Ils responsabels dalla Fundaziun Max Havelaar ein zun satisfats ch'el surpren il presidi da quella. El disponi dil dretg know how per la politica da persistenza, mo era d'ina vasta reit da relaziuns e sappi aschia contribuir essenzialme in alla promozion d'in commerci fair en Svizra.

Il Forum claustral cun Hans-Peter Fricker ha liug venderdis, ils 12 da fevrer 2016 allas 20.30 ella sala dalla claustra a Mustér.